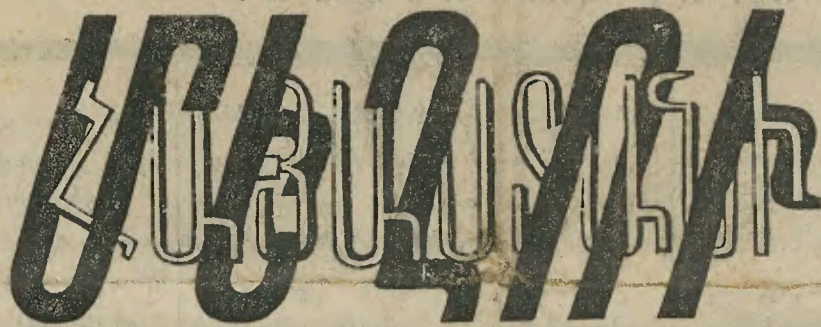

Հրատարակում է ամեն օր բացի երկուշաբթի և ամեն օրերից,
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի:
Առանձին համարներով խոսքանկիրը 5 կոպեկ:

Խմբագրատունը բաց է ամեն օր բացի կիրակի և ամեն օրերից
առաւօտեան 11—2 ժամը կէսօրից յետ:

Օտարադպրացիք դիմում են ուղղակի խմբագրութեան հետեւ:
Էնպէս հասցէով. В рѣд. газету «Мелъ Азіатская», въ Тифлісѣ,
къ редактору де «Мелъ» — Haï stanin à Tiflis
(Caucase):

Խմբագրութեան ուղղած թէ՛ յօդուածները եւ թէ՛ նամակները
պէտք է պարզ գրուած լինին գրողի ստորագրութեամբ եւ հաս-
ցէով: Խմբագրութիւնը կարող է փոփոխել, ուղղել եւ կրճատել յօ-
դուածները: Խմբագրութիւնը յարկ չի տեսնում յետ ուղար-
կել յօդուածները եւ պահում է երկու ամիս մինչեւ ցրտահանջ:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են ամեն մի քառիկ 2 կոպ.
Յայտարարութիւնները ընդունվում են հայերէն եւ օտար լեզուներով:
Յայտարարութիւնները ընդունվում են Խմբագրատունը, ակովկասոյ
մի քանի տակ պ. Յ. Տէր-Յովսէփեանի ծխախոտի խանութում եւ
պ. Դանիելեանի պալիտոմում:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Եգիպտական խնդիրը և դրա մօտ հա-
յոց խնդիրը:
Ազգային. — Թղթակցութիւններ
վանից, փարիզից և Թիֆլիզից:
Քաղաքական. — Քաղաքական լու-
րեր:
Մանր լուրեր:
«Մշակ» Պոլսի թղթակից Մ. Վ. ը:
«Բանասիրական» — Արհեստագի-
տական կանանց դպրոցների փարիզում,
լոնդոնում և Ս. Փետրբուրգում:

ԹԻՖԼԻՍ, 18 ՅՈՒՆԻՍԻ 1882 թ.

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԴՐԱ ՄՕՏ
ՏԱՀԱՎԱՅՈՒՄՆԵՐԸ

Պարիզի մահը և եգիպտոս-
տում կատարվող անցքերն են, որոնք
գրադնշում են այսօր երօպայի հա-
սարակաց կարծիքը: Հետզհետե ստա-
ցած հեռագրերից, մեր թերթի բա-
ղաքական մասում տպվող քաղաքա-
կան լուրերից ընթերցողը ծանօթա-
նում է եգիպտոսում անցի ունեցած
քաղաքական յուզմունքների շփո-
թութիւնների հետ: Բնթերցողը տես-
նում է, թէ եգիպտական խնդիրը այ-
սօր ինչ կերպարանք է ստացել: Այժմ
եւրօպական տերութիւնները պատ-
րաստ են արաբական ազգային կու-
սակցութեան պարագլուխ Արաբի-փա-
շայի հետ մինչև անգամ բանակցու-
թիւնների մէջ մտնելու, միայն թէ
կարողանան հեռադիմել եւրօպացիների
կենտրոն սպառնացող վտանգը, միայն
թէ կարողանան ազատ պահել Սուէ-
զի ջրանցքը արաբացիների վանդա-
կան կառավարութիւնը, ինչպէս որ
իւր կողմից Բ. Կուրը Տէֆլիսի զու-
պիւր և եւրօպական տերութիւնների
միջամտութիւնը և ազդեցութիւնը
պէտք է որ Արաբի-փաշային թոյլ
տար, ժամանակ տար զործելու:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԱՐԶԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ԿԱՆԱՆՑ ԳՊՐՈՑ-
ՆԵՐ ՓԱՐԻԶՈՒՄ, ԼՕՆԴՈՆՈՒՄ ԵՒ Ս.
ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳՈՒՄ:

Փարիզի կանանց արհեստագիտական
դպրոցները իւրեանց գոյութեամբ պար-
տական են փառաբանել կնոջ էլիզա-
վէտի: Սա լաւ էր ուսուցանողին
աշխատող կանանց դրութիւնը և շատ
էր զարմացել, թէ կանայք որքան քիչ
են պատրաստուած աշխատութեան հա-
մար և թէ նոքա համարեա միջոց չ'ու-
նին իրականաբար ուսանելու որեւէ ար-
հեստ, որովհետեւ գործատուներում միայն
մանրամասնութիւնը են ուսուցանում,
էլիզէ Լէմոնիէն իւրեան նպատակ չի-
նելով ըստ չափու կարողութեան օգ-
նութիւն հասցնել աշխատաւոր կանանց,
1856 թ. նրան յաջողեցաւ կազմել մի
խումբ բաղկացած 18 կանանցից, որոնք
մի քանի աղջկերք ուղարկեցին արհես-
տագիտութիւն սովորելու Ռէյէնէլէի,
Ֆրանկֆուրտ Մայնի վերայ քաղաքի
մօտ տ. Գէլբրանտի դպրոցը:

Կանանց այդ շրջանակը 1862 թ. կո-
չուեցաւ Եկանանց արհեստագիտութեան
ուսանող ընկերութիւն, իսկ 1863 թ.
ընկերութեան անդամները բաց արին
արդէն առաջին արհեստագիտական
դպրոցը: 1864 թ. բացուեցաւ մի այլ
դպրոցի դպրոց, ըստ էլի երկուսը
Այս բոլոր դպրոցները կրում են Վէլլիգէ
Լէմոնիէի դպրոցներն անունը, ի յիշա-

լական յարձակումներից: Եւ ինչո՞ւ.
որովհետեւ եգիպտոսում տեղական ժո-
ղովուրդը զրգուած է եւրօպացիներ-
ի դէմ և ուղեւորներից կատաղեց-
րած սպանում է մահով «Ֆրանկե-
րներ», որովհետեւ երկիւղ կայ, որ մի
գուցէ Արաբի-փաշան, որը այժմ եւ-
գիպտոսի իսկական տէն է, ներքէն
կա՞ծ խանդարի Սուէզի վերայ նա-
ւազնացութիւնը վնասելով ջրանց-
քի շինութեանը: Այդ ջրանց-
քը միջազգային համարուելով ոչ մէկ
ամբութիւն չ'ունի նա իւր ամբերի
վերայ, որ այդպիսի դէպքերի դէմ
գիմարել կարողանար:

Անգլիական և Ֆրանսիական դաւա-
դող և միմեանց դէմ մրցող քաղա-
քականութիւնը եգիպտոսում և իւր-
բան բռնած երկրորդ խաղը կայրօ-
ում եգիպտոսին այն դրութեանը
հասցրին, որին մենք այսօր հանդի-
պում ենք: Եւրօպական մեծ տերու-
թիւնների նաւատորմերը կանգնած
են այսօր վերուած եգիպտական ջրե-
րում: Այլ քսանգրկայի առաջ, սուլ-
թանի արտաքին կարգի կոմսար Գէր-
վիշ-փաշան կայրօում — և դրանք չե-
կարողացան արգելել եւրօպացիների
կոտորածը: Անգլիականութիւն, շփո-
թութիւն ամեն կողմ եւրօպացիներ-
ը փախչում են եգիպտոսից, եւրօ-
պացիների կենտրոն մինչև անգամ ա-
պահոված չէ, էլ չենք ասում դրանց
կարողութիւնը, ստացուածքը:

տակ նոյա հիմնադրողի: 1871 թ. տ.
Պոլսի հիմնեց Առեւտրական դպրոցը
անունով մի դպրոց, որ Լէմոնիէի զու-
պիւրների տեսակից էր և այն ժամանակ
էլ հիմնեցին հարուստ վաճառականնե-
րը «Գործնական դպրոց», որ տ. կարօյի
տեսակի տակն էր գտնուում և
զանազանութեամբ էր իւր կազմակերպու-
թեամբ տ. Լէմոնիէի զուպիւրներից:
Այս արհեստագիտական դպրոցնե-
րի գլխաւոր նպատակն է. 1) ու-
սուցանել աղջկան մի յայտնի ար-
հեստ, որ տար նրան կարողութիւն
անձնական աշխատութեամբ հայթ-
հայթելու իւր ապրուստը, 2) տալ նը-
րան ընդհանուր կրթութիւն, որպէսզի
աղջիկը մտաւորապէս զարգացած լինե-
լով աւելի խոհուն կերպիւր վերաբերէր
իւր դրութեանը, և 3) բազմացնել աղջ-
կան մատչելի արհեստների թիւը և
ընդարձակել նրանց գործունէութեան
շրջանը:

Դպրոց ընդունվում են 12 տարեկան
հասակի աղջկերք, որոնք ստացած են
արդէն սկզբնական կրթութիւն ժողո-
վրդական դպրոցներում: Դասընթացը
եռամսայ է և միայն մի քանի արհեստ-
ների համար, այն է՝ յաթմապակի վերայ
նկարչութիւնը — ըստ մեկայ է. Տ. Պո-
լէնի դպրոցում և Լէմոնիէի դպրոցնե-
րից մէկում կայ և մի դասատուն ևս
12 տարեկան հասակից պակաս աղջկե-
րանց համար, բայց սրանք սկսում են
ուսանել արհեստ միայն 12 տարեկից,
Հետեւել կերպով են դաստնարած պա-
րպումները. ձմեռը 8½ ժամից և

Քաղաքական պայմանների հետ ան-
ճանօթը պէտք է զարմանայ և չը
հասկանայ, թէ ինչպէս նաւատոր-
մեր կանգնած են Այլ քսանգրկայի ա-
ռաջ և չեն օգնում եւրօպացիներին.
Ինչպէս մէկ կառավարութեան զը-
խին կանգնած զանազան մարդիկ ա-
մեն բանի հրաման են տալիս, կար-
գադրում են և միեւնոյն ժամանակ մի-
մեանց դէմ են. ինչպէս Տէֆլի-փա-
շան, եգիպտոսի խիզիվ երկրի իշ-
խան է, ամեն հրամաններն պէտք
է դուրս գայ և նա միևնոյն ժամա-
նակ ստորագրուած է Գէրվիշ-փաշային,
Արաբի-փաշային, ինչպէս խիզիվ դէմ
ապստամբութեան գլուխ Արաբի-փա-
շան պատրաստ է միշտ խիզիվ հրա-
մանը լսելու, բայց կառավարում է եր-
կիրը իւր ուզածին պէս և խիզիվին
այն կողմը տանում որ կողմը ինքն
է ցանկանում. ինչպէս սուլթանի կօ-
մսար Գէրվիշ-փաշան խիզիվ հեզի-
նակութիւնը վերականգնելու համար
ուղարկուած, լուծ է խիզիվ հրա-
մանը և հնազանդեցում է խիզիվին
իւր կարգադրութեանը գործելով և
Արաբի-փաշայի հետ համաձայն, ինչ-
պէս եւրօպական տերութիւնները
պաշտպանելով խիզիվին, բանակցում
են և նրա հակառակորդ Արաբի-փա-
շայի հետ...

Այս ամեն հասկանալի կը լինի,
եթէ մենք մտնենք քաղաքականու-
թեան խորքերը: Յայտնի է, որ իւ-

րաբանչիւր տերութիւն հէնց որ
նրա ներքին ոյժը աւելանում է իս-
կոյն երկրից դուրս շահեր է որոնում
և գտնում:

Քանի զօրաւոր է նա, այնքան ա-
ւելի մեծ են նրա շահերը օտար եր-
կիրներում, որոնք նրա պաշտպանու-
թեանն են սպասում: Անգլիա, Ֆը-
րանսիա մեծ շահեր ունին պաշտպա-
նելու եգիպտոսում և այդ խանդա-
րուած են համարում նրանք, եթէ
այդտեղ գոյութիւն ունեցող գրութիւ-
նը, status quo փոխուի: Նոյնպէս միւս
տերութիւնները աւել կամ պակաս
շահեր ունին այդ երկրում և կան
այնպիսի տերութիւններ, որոնց շա-
հը եգիպտոսում հէնց նրանումն է
պարունակում, որ միւս տերութիւն-
ները շահ չ'ունենան այնտեղ: Ուստի
զրանք անդադար միմեանց դէմ մը-
ցելով եգիպտոսում գերիշխանու-
թեան են ձգտում: Սուլթանը եւ-
րօպայում կրած հարուածներից վըշ-
տացած և քաղաքում իրենից ան-
ջատած իշխանութիւնների օրինակ-
ներից խրատուած ձգտում է անու-
նով միայն իւր գերիշխանութիւնը եւ-
գիպտոսում իրականացնել կամենում
է արգելք դնել եգիպտոսի ինքնու-
րոյն կազմակերպութեանը նրան ընդ-
հանուր նահանգապետութեան փո-
խելով: Խիզիվ Տէֆլի-փաշան աւելի
անկախութեան ձգտելով բնականա-
պէս աշխատում է հնազանդ լինել

մեծ տերութիւնների ցանկութիւն-
ներին, և այս վերջիններս պաշտպա-
նում են դրան, որովհետեւ իրենց շա-
հերի դէմ է եգիպտոսում սուլթանի
իրական գերիշխանութիւնը: Ազգային
արաբական կուսակցութիւնը և դրա
պարագլուխ Արաբի-փաշան հայրենա-
սիրական և պատուասիրական զգա-
ցունքներից առաջնորդած ձգտում են
մի անկախ արաբական պետութեան
և այդ պատճառով որքան էլ հոգ-
ւով դէմ են եւրօպացիների միջամ-
տութեանը եգիպտական գործերում:
այնքան էլ ճուշ. աչքով են նայում
զրանք թրքական տիրապետութեան
ճշմարիտ արաբացու սիրտը: Այս այս-
պէս լինելով, բնական է, որ Արաբի-
փաշան պէտք է եւրօպացիներին ազդե-
ցութիւնը ոչնչացնել աշխատէր և խիզի-
վին, որ եւրօպական տերութիւնների
գործակիցն է և նրանց ազդեցութեանը
ենթարկվող: Բնական է նոյնպէս, որ
Արաբի-փաշան չէր կարող եւ-
րօպական մեծ տերութիւնների և
Տէֆլի-փաշայի դէմ գնալ առանց
մէկ շարժում անկու դէպի թրքա-
կան կառավարութիւնը, ինչպէս որ
իւր կողմից Բ. Կուրը Տէֆլիսի զու-
պիւր և եւրօպական տերութիւնների
միջամտութիւնը և ազդեցութիւնը
եգիպտոսում նուազեցնելու համար
պէտք է որ Արաբի-փաշային թոյլ
տար, ժամանակ տար զործելու:

յաթմապակի վերայ նկարչութիւն, փաշ-
այի վերայ քանդակագործութիւն: Ար-
հեստների մասնադէտ ուսուցչուհիներ
շատ դուռար են գտնվում, Դպրոցնե-
րում ուսուցանում են հետեւեալ ար-
հեստներ համարակալութիւն և անգլի-
երէն լեզու (տ. կարօյի դպրոցում և
գերմանական լեզու) նկարչութիւն վե-
րաբերութեամբ արհեստների, յաթմա-
պակի և վարագոյի վերայ նկարչու-
թիւն, արհեստական ծաղկագործու-
թիւն, կայ ևս գործատուներ պատրաստի
չորերի և սպիտակիզնի համար: Ար-
հեստ ուսուցանելու ժամանակ ուշա-
գրութիւն են դարձնում, որ սովորաց-
նեն արհեստը ամբողջութեամբ, օրի-
նակի համար արհեստական ծաղկագոր-
ծութիւն ուսուցանելու ժամանակ ա-
ռաջին տարին ուսուցանում են մա-
տերի մշակութիւնը և հաւաքումը, 2
տարին — կտրատելը և թրջելը, իսկ 3
տարին — յօրինումը: Կանանց չորերի
պատրաստելու ժամանակ ուսուցանում
են. 1) կտրտել ամենայն տեսակ բան,
2) յաւելուածները, չափահանելը, կա-
նանց հաղւստ, 3) ձևելը, ձոխ հա-
ղւստ, չափ հանելը, յօրինումը:
Դասընթաց աւարտողները կարող են
մնալ դպրոցում 1 կամ 2 տարի ևս
կատարելագործուելու համար և այն
ժամանակ բացառապէս միայն պարա-
պում են գործատուներ: Դասընթաց ա-
ւարտողները վաճառան են ստանում.
Դպրոցը հոգում է նրանց համար տեղ
գտնելու և նրանց մէջ հարկաւորու-
թիւնը այնքան մեծ է, որ աղջիկը գործ

զանկու դժուարութեան չէ ենթարկ-
վում: Ամեն մի դպրոցի մէջ կայ և դը-
րագարան, իսկ տ. կարօյի դպրոցում
հաստատած է խնայողական գանձարան.
Երբ վճար մի ֆրանկի է համարում վը-
ճարողին տեսչական տալիս է հաշուե-
մատեան: Արդէն մի քանի տարի է Լի-
մոնիէի դպրոցում աւարտած աշակեր-
տուհիներ ընկերութիւն են կազմել, ո-
րի նպատակն է օգնել այդ դպրոցների
մէջ աւարտող աղջկերանց, այս ընկե-
րութիւնը կազմւում է 50 անդամ, իսկ
Լիմոնիէի կանանց արհեստագիտական
դպրոցների նախկին աշակերտուհիների
ընկերական միաբանութիւնը:

Լիմոնիէի դպրոցները կառա-
վարում է վարչական խորհուրդը, Նոյն
իսկ ընկերութիւնը հիմնուած է բաժա-
նորդապետութեան հիման վերայ, իւրա-
քանիւր բաժինը արժէ 50 ֆրանկ, բո-
լոր բաժինները ընդամենը 3040, որ
պէտք է կազմեն 152,000 ֆրանկ հար-
կաւոր գումարը: Այդ չի կարող ունե-
նալ մի քանի բաժին, առանց նախա-
պէս ընտրուելու. քուէարկութեամբ ըն-
կերութեան անդամ վարչական խորհըր-
դի կողմից: Բաժինները հրատարակում
են ընկերութեան կնիքով և ստորագրու-
թեամբ վարչական խորհրդի 2 անդա-
մից: Վարչական խորհուրդը բաղկացած
է 18 անդամից, որոնց ընտրում է ընդ-
հանուր ժողովը բացառապէս այն կա-
նանց միջից, որոնք ընկերութեան ան-
դամներ են: Ընտրութիւնը լինում է
քուէարկութեամբ, ձայների տուաւ-
րութեամբ: Խորհրդի իւրաքանչիւր ան-

լուսաւորութեան գործը տարբեր տե-
սակէտներով չըմբռնուի. բաւական
է, որ մէկը Հայաստանի մէջ կրթու-
թեան գործին կը նպաստէ լաւ նը-
պատակով, ո՛վ որ էլ լինի՝ փոխանակ
զայն լքանելու, նման օգնելու է ան-
պատճառ:

Անտարակոյտ եմ, որ ռուսիական
Հայ եղբայրներն էլ ինդիքը այս տե-
սակէտով ըմբռնելով պիտի չը խնա-
յեն առ այս իրենց զօրաւոր աջակ-
ցութիւնը:—

Այժմ սկսած է թէ չը իւր Թ
աստուած տուրք պահանջուել Հայաբ-
նակ գիւղերէն, այլ դժբաղդապէս
այնպիսի քանակութեամբ, որ գիւ-
ղացոյց մեծամասնութեան թշուա-
ռացման պատճառ պիտի լինի: Գիւ-
ղացիք արդէն որոշուած տուրքեր
մեծ դժբաղդութեամբ կարող էին
Հայթայթել և այժմ խստապէս պա-
հանջուած թէ չը իւր քանակութե-
ան վերջը առաջներ վճարածնուն 5—6
անգամն է:

Երեւակայելու է թէ մի այսպիսի
ծանր հարկի ներքեւ Հայ գիւղացին
ի՞նչ վիճակ պիտի ունենայ... Ան-
շուշտ ասի թիւրքական նոյնպիսի քա-
ղաքագիտութիւն մի է թշուառաց-
նելու, ջնջելու հայութեան էական
տարերը՝ գիւղացիքը, որպէսզի այս
վերջինք ծախեն իւրենց հողեր և
գաղութին: Այժմ օրէնք էր՝ հարկ էր,
որ բոլոր գիւղերի համար գործադ-
րուէին առանց պայմանի խտրութեան:
Այլ սակայն այսպէս չէ, բարձրագոյն
հրամանով մասնաւորապէս Հայ գիւ-
ղերի վրայ կը լինի այս ճշնունդ, որ-
պէսզի Հայերի ձեռքէն առնուին հո-
ղեր, որպէսզի ցոյց տան աշխարհի,
որ թիւրքիան երբեք քաղաքակրթու-
թեան բարեկամ չէ կարող լինի:

Աստուծոյ անհաշիւ օրերս
կազմուեցաւ քաղաքիս մէջ Մուա-
րի Ֆ. մ. ճ. լ. և ի (ուսումնական ժո-
ղով) ասուած ժողով, որ 7 անգամ
ներքէ բաղկացաւ. անգամը 3-ը
Հայ, իսկ 4-ը թիւրք են: Ժողովուրդ
յուզուած է այս բանի համար, զի
Հայք մեծամասնութիւն կազմելով
պէտք է որ զոնք ժողովի մեծամաս-
նութիւնը հայերէ կազմուէր, և կամ
թէ արդէն ընտրուած ժողովը բա-
նիւրուն և ուսումնական մարդիկ պա-
րունակէր իւր մէջ: Այս ժողովի պաշ-
տօնն է հսկել նահանգիս կրթական
գործը վերայ, զպրօքի վրայ հարկեր
դնելով զպրօքներ բանայ տալ, ար-
ժանաւոր ուսուցիչներ դնել վարժա-
րաններ մէջ, և այլն: Այլ ավստ՛ս,
որ այս կարեւոր պաշտօն բոլորովին
սղեւ մարդերու ձեռքը յանձնուած
է, մարդիկ ոչք հնուի կը գտնուին
իրենց կոչման բարձրութիւնը իմանա-
լու:

Թիւրքաց քաղաքակրթութեան
սահմանը այդքան է ահա, նա այս
սահմանէ անդին չը կարի անցնել,
չուզեր անցնել, իւր գործեր անուա-
նական լինելէ դատ ոչինչ չեն կարի լի-
նիլ: Այս նորակազմ ժողով գործի մը
սկսած չէ դեռ:

Աւելան, որ բաւական ժամանա-
կէ հետէ թիւրքացի հոգն էր, զինք
պարօք յանձնած է, և կ'ասուի թէ
Խոյն մէջ կը նստի:—

Աստուծոյ անհաշիւ օրերս
կազմուեցաւ քաղաքիս մէջ Մուա-
րի Ֆ. մ. ճ. լ. և ի (ուսումնական ժո-
ղով) ասուած ժողով, որ 7 անգամ
ներքէ բաղկացաւ. անգամը 3-ը
Հայ, իսկ 4-ը թիւրք են: Ժողովուրդ
յուզուած է այս բանի համար, զի
Հայք մեծամասնութիւն կազմելով
պէտք է որ զոնք ժողովի մեծամաս-
նութիւնը հայերէ կազմուէր, և կամ
թէ արդէն ընտրուած ժողովը բա-
նիւրուն և ուսումնական մարդիկ պա-
րունակէր իւր մէջ: Այս ժողովի պաշ-
տօնն է հսկել նահանգիս կրթական
գործը վերայ, զպրօքի վրայ հարկեր
դնելով զպրօքներ բանայ տալ, ար-
ժանաւոր ուսուցիչներ դնել վարժա-
րաններ մէջ, և այլն: Այլ ավստ՛ս,
որ այս կարեւոր պաշտօն բոլորովին
սղեւ մարդերու ձեռքը յանձնուած
է, մարդիկ ոչք հնուի կը գտնուին
իրենց կոչման բարձրութիւնը իմանա-
լու:

Բնականաբար այսպիսի հրաժար
մը չէր կարի ընդունուիլ երեսփո-
խաններէն, ոչք միահամուռ հա-
մաձայնութեամբ թախանձեցին զի,
Արքայութեան շարունակելու իւր
պաշտօնը և վանդի հրաժարը պատ-
ճառաբանելու, ժողովը զինք կը
վստահացնէ պատճառաց բարձման
աշխատիլ, որքան որ կարելի էր:

Այլ սակայն դեռ ինդիքը անորո-
շութեան մէջ է, կը կարծուի, որ գո-
հացուցիչ լուծում մը պիտի գտնէ և
Ա. Հայրիկ պիտի հաճի անշուշտա-
րունակել իւր պաշտօն՝ ի սէր այն
ժողովրդեան, ոյր վերածնութեան հա-
մար այնքան կը տքնի:

Աստուծոյ անհաշիւ օրերս
կազմուեցաւ քաղաքիս մէջ Մուա-
րի Ֆ. մ. ճ. լ. և ի (ուսումնական ժո-
ղով) ասուած ժողով, որ 7 անգամ
ներքէ բաղկացաւ. անգամը 3-ը
Հայ, իսկ 4-ը թիւրք են: Ժողովուրդ
յուզուած է այս բանի համար, զի
Հայք մեծամասնութիւն կազմելով
պէտք է որ զոնք ժողովի մեծամաս-
նութիւնը հայերէ կազմուէր, և կամ
թէ արդէն ընտրուած ժողովը բա-
նիւրուն և ուսումնական մարդիկ պա-
րունակէր իւր մէջ: Այս ժողովի պաշ-
տօնն է հսկել նահանգիս կրթական
գործը վերայ, զպրօքի վրայ հարկեր
դնելով զպրօքներ բանայ տալ, ար-
ժանաւոր ուսուցիչներ դնել վարժա-
րաններ մէջ, և այլն: Այլ ավստ՛ս,
որ այս կարեւոր պաշտօն բոլորովին
սղեւ մարդերու ձեռքը յանձնուած
է, մարդիկ ոչք հնուի կը գտնուին
իրենց կոչման բարձրութիւնը իմանա-
լու:

Երկու դասիկականներն տեղս ե-
կած լինելը ձեզ ծանօթ է, մի ուրիշ
յարմար առիթով պիտի գրեմ սոցա
մասին: Եղբայր Հայրիկն մին բա-
ւական ժամանակէ հետէ դէպի Պաշ-
գալէ ճամբորդած է:

Վ. Պ. Ռ. Չ.
Փ. Ա. Ր. Զ.
3 (15) յունիս
(Թղթակցութիւն «Մեղու Հայաստանի» լրագրի)

Ի պատիւ Գարեբաղի ի կատարու-
ած ցոյցերը դեռ չեն վերջացել:
Անցեալ կիրակի օրը ձմեռային ցիր-
կում տասն-հազարի չափ ժողովուրդ
կար, ուր և խօսուեցան ճառեր, ու-
սանաւորներ, կար նաեւ երաժշտու-
թիւն և այլն, բոլորը էլ ի պատիւ
Գարեբաղի, բայց միտք չ'ունիմ ես
այլեւս հանդուցեալ հերոսի մասին
խօսել, այլ բոլորովին մի ուրիշ անձ-
նաւորութեան վերայ, որ նայնպէս
ստուերներն աշխարհն է գաղթել
արդէն, որի մասին և առաջին ան-
գամը չէ, որ վառ թէ լաւ լուծ է
Հայ հասարակութիւնը: Այդ անձը
Գարեբաղի Այվազովիքն է:

Չը գիտեմ ինչ է պատճառը,
որ ընդհանրապէս վատ տրամադրու-
թեան ժամանակ միտքս է ընկնում
հանդուցեալ սրբազանը, որին երբեմն
մօտ ծանօթ էի և հետը բարեկա-
մական յարաբերութիւն ունէի: Մը-
տաբերում եմ նրան առաւելապէս
առանձնացած իւր փոքրիկ սենեա-
կում և չոր աթոռի վերայ նստած
անկիւնում՝ սեղանի մօտ, փոքրա-
մարմին, կարծիկ, նիհար, թաւաշ
գտակը զլինի, ձեռքերը կուրծքին
ծալած և աչքերը սեւեռած դէպի
առաստաղը և կամ դիմացի պատին:
Սրբազանը մտածութեանը մէջ է,
նա խորասուզուած է ո՛վ գիտէ անց-

եալ թէ հանդերձեալ կենաց խոր-
հորդների մէջ: Գուռը բաց ես ա-
նում, մտնում ես, նա չէ լուծ,
չէ նկատում և ստիպում ես անձ-
կութեամբ ոտքերդ աւելի ամուր քը-
սել տակտակամային, որ սթափուի:
Վերջապէս կարծես արթնանում է
սեւիւքից և խնդում է նստել:

Շատ անգամ պատահել է սրբ-
բազանի հետ խօսել նրա կենաց,
գործերի, հակառակորդների, Վե-
նետի, Մուրատեան, Խայկեան, Գե-
որգեան վարժարանների, Բէսարա-
պիոյ և Թիֆլիսի թեմերի վերայ:
Մի ընդհանուր կապ կարծես միայ-
նում է և գորշ զոյնով ներկում
այդ բոլոր տեղերը: Այվազովիքը
գործնութեան ասպարէզները:

Ամեն տեղ երեւում է նա աշ-
խատանք և անշահասէր, բազմա-
կողմանի գիտուն, բարի, մեղմ և
ինքն իրան հմուտ զեկալար կար-
ճող և ամեն տեղ անյաշնողութիւ-
նը, թշնամութիւնը և անձնական
ատամնոց և վարանոց բնաւորու-
թիւնը հալածում են նրան ուրու-
ականների պէս: Սրբազանը չէր հա-
կանում, որ չ'ունի ուղղութիւն, ու-
րոշեալ սահմանաւորումը գաղա-
փարներ և շրջապատողների հետ
պէտք եղածին պէս վարուելու ըն-
դունակութիւն: Պահպանողական ձգ-
տումներ, ընդհանուր մարդասիրու-
թիւն, ծայրահեղ քաղաքականութե-
ան, անյիշատակութիւն և կարգա-
պահութեան սերը ամեն տեղ տի-
րապետում են նրան և եթէ երբեմն
գաղթակցեցուցի փառասիրութեան
մտքեր սահման են ուղեղին մէջ,
գորշ վաղանցիկ են և շուտով ան-
հետանում են վանական համեստու-
թեան քողի տակ:

Անեքանեկ էր դառնում սրբա-
զանի դրութիւնը մանաւանդ երբ
կոպտութեամբ, անհամեստ և ասիա-
կան յանդգնութեամբ անօրգովում
էր զուր տեղը իւր մեծիւրից, ընկի-
ւորից և մինչև իսկ ստորագրեալնե-
րից, այդպիսի դէպքերում նա վեր-
դոյժում էր մինչև հողաց խորքե-
րը: Բայց վերդովունքը երբեք չէ անց-
նում աստիճանից, երբեք յուզմունք-
ները կատաղի ալիքների չեն փոխ-
վում և փշրում արդիւքները, ո՛չ,
վանքը և կուսակցութեան յաջո-
ղել էին ընկճել և սանձահատել
նրա մարդկային կրքերը և անգամա-
տել առնական ուժերն ու քաջու-
թիւնը:

Մինչև վերջն էլ նա զգոհ էր
իւր անձնական վիճակից և իրաւունք
էլ ունէր, բայց բողոքել չէր հա-
մարձակում: Բայց այդ էլ անուսն
բաւական կտորուած է...: Նա կա-
մենում էր համբերութեամբ տանել,
համբերել էր վճռել և միւլթարու-
թիւն էր օրհնում խորհրդաւոր, միա-
թիւրական մտայածութիւնների մէջ:

Սրբազանը, մանաւանդ վերջին
տարիները բոլորովին անձնատուր էր
եղել հոգեխօսութեան: Նա հաւա-
տում էր բոլոր հոգեխօսական շառ-
լաթանութիւններին և ջերմութեամբ
էր հաւատում: Տխուր և ծանր ազ-
դեցութիւն էր անում իմ վերայ

նրա երկար խօսակցութիւնները այդ
մասին, երբ հաւատացեալ և անա-
պաշտ կերպարանքով պատմում էր
նա մեռածների հոգիներին, նրանց կեն-
դանի մարդկանց երեւելու և խօսե-
լու պայմանների, մեղիւմների (հո-
գիւստ միջնորդների) և զանազան
գերբնական երեւոյթների, հրաշքնե-
րի վերայ: Նա գուռնատ էր լինում
այդ ռոպէներին, դիմախոսած և ջը-
ղային և ես սարսուռ էի տեսնե-
լով որ այդպիսի ընդունակութիւն-
ներն անգամ առանց դիմադրելու
զլորվում են ճշնող նախապաշա-
րութեան, անպաշտութեան և միա-
թիւրի մղողներին...

Նրա գրականական գործնեւ-
թեան մէջ նոյնպէս չը կայ իւր տա-
ղանդին և զիտնականութեանը ար-
ժանաւոր մի հոյակապ և ամբող-
ջացած երկասիրութիւն: Նա աս-
պարէզ է գալիս իրեն պատմաբան,
իրեն լեզուաբան, երբեմն իրեն
թարգմանիչ, երբեմն պոէզիոյ, իրեն
աստուածաբան և այլն և այլն:
Ամեն տեղ ցրուածութիւն, անորո-
շութիւն և էնցիկլոպեդական ան-
գունութիւն, միայն մի բան, որ իս-
կապէս որոշում էր նրան, այդ մա-
քուր և յստակ լեզուն, մանաւանդ
հին լեզուն հարադատ գործածու-
թիւնն էր, որ նոյն իսկ վիճակների
ներքէ մէջ շատ քշերն է ունեցել
իւր նմանը: Որքանի բանաստեղծ Ա-
լիշանը կամ Նարեկը շատ և շատ
ստոր են այդ մասում հանդուցեալ
սրբազանից, ուստի և նրա գրակա-
նական երկասիրութիւնները մասնա-
ւորապէս լեզուն արժանաւորութեան
կողմից մեր նոր մատենագրութեան
մէջ պատուաւոր տեղ են բռնելու:
Եր գայ ժամանակ և պատմութիւնը
կը տայ ամենքին իւրեան արժանի տե-
ղը, ինչպէս Սարգիս Զալալեան և
պիսկոպոսը արձանագրել է տուել
Ղարաբաղի թեմական առաջնորդա-
բանի դռները մէկի վերայ, Երո-
ժամ բանք լուսային և գործը թա-
գաւորներն:

Մենք այստեղ ընթերցողին ա-
ռաջարկելու ենք Այվազովիքում մի
փոքրիկ գեղեցիկ թարգմանութիւնը,
որն հաւանական է թէ շատերի հա-
մար նոր կը լինի: Այդ Լամարտինի
մի ոտանաւորն է, իւր Վիտանդու-
տութիւն գրուած: Լամարտինի, Վի-
տանդին քանդակել է Գ' Ուսէյ կոմ-
պո, որն և մի քանի արձաններ նուի-
րած է եղել հանդուցեալ Մուրատ-
եան վարժարանին: Այվազեանը, ինչ-
պէս վերջին ժամանակներս ստորագր-
վում էր Այվազովիքի օտարամուլ-
ութեան մէջ չը զրպարտուելու հա-
մար, Այվազեանը, որ այն ժամանակ
Մուրատեան վարժարանի ուսումնա-
կան բաժնի տեսուչ էր, թարգմա-
նում է այդ օտանաւորը և մի կարծ-
յառաջարկում հանդերձ հայերէն
և Ֆրանսերէն տպել է տալիս 1850
թուին ֆարիզի բաղմարգուեան օճա-
սիւնալ տարարանում մի քանի օրի-
նակ: Ի հարկէ այդ մի քաղաքավա-
րական տրիտուր էր կոմ Գ' Ուսէյ լին
և Լամարտինին, որ նոյնպէս իւր այ-
ցելութեամբ պատում է եղել Մու-

րատեան վարժարանը: Թարգմանու-
թիւնը զրաբաւ է և սկսվում է այս-
պէս:

Այլ փոքր և սոսի Լամարտինեայ
ի Վիտանդուտին իւր առ Վոմ-
սըն Տ'Ուսէյ:

Պատահմամբ իմ ձեռքս անցած
օրինակը ամբողջապէս և նոյնու-
թեամբ դնում եմ այստեղ:

Ա.
Յորժամ ի քաղաք կաւեայ պղծին շա-
ռաջուն
Քեւաւաւդէ գիւմըս պատկեր անկայուն
Հանդերձեալ աղբին անփոյթ նրկատից,
Նաքա զմատուռն յաճեալ ընդ խորշս իմ
այտնից
Իւր ընդ անջուր հին խորհրդոց հեղե-
ղատ,
Եւ այդ ցնկեր հարցցեն թէ ոյր այս
ձակատ:

Բ.
Մարդիկ արի խոց հայրենեացն առ
ի սէր,
Թէ երգահան քերթող թէ քուրմ ա-
զօթիկեր,
Միթէ հուսանք խեղ կոհակաց բանա-
խօս,
Կամ հաշտարար արիւնքն բաղմալ
Ջուրց ի նոսա
Որ կարկառեաց ըզլանջն ընդդէմ ամ-
բոյնին
Ձի սուրբ կցէ աղատութիւնն ընդ եր-
կին:

Գ.
Յայդ անհանձն զոն և ձակատ կո-
րովի,
Հրեղէն չըրթունս ցեղեալ ազատքն
բանի,
Ի թըրթրախաղ այդ սիրտ՝ յայդ ձե-
կեղեցիկ,
Յաղեղման կողմ հիացամառ ուսուցիկ,
Յայդ տիրական բազուկ՝ յայդ ակն
խոհուն
Եթեմեակ ողիս ձուլեաց փրկիսս ի
բովուն:

Դ.
Նա եթէ ողիս, իսկ ես չունիմ և
ոչ մի,
Որոց կեցին՝ բնաւցն ընդ բաղդ ևս
անցի,
Ժամանակին լեալ զէն բիւրիցս ի ձե-
ւոյն,
Ձրեկորս իմ արդ ցանեմ ընդ հետքս
չիւրմին,
Եւ յիւրեան աշխարհ ասէ՝ ճեսն դի-
պրդ
Ի կէս մարտին զընդ մարդիկդ գի-
տապատու:

Ե.
Նա զճէր երգեաց, և կուռք ըզնա սպա-
նանին,
Աւաղք յայտանս ըզնա փոքունցն
մատնին,
Հիմ գու տանն ի մերս արիւն անկայեր,
Եւ զիւսմանին ներկիլ ճիւղանս ոչ թո-
ղեր...
Եւ ընկողմեալ առիւծն ասէ՝ զայրա-
զին,
Հիմ գիս սանձեր, յուժին իմում են
փառք իմ:

Զ.
Երթ ֆրիլիս, մանրեա զայդ փորձ
զըժպէտի,
Ամա զըզլաւան ի հուր ի ջուրս ամէհի-
Գուցէ անգոր սիրտ ի վարանս տարու-
բեր
Յայտս իմ դիտեալ զայրաւն այդանս և
զեղեր
Աւիցէ՝ օրոյ տըղմուս հոսէ այս աշ-
խարհ,
Եւ գի չիք սիրտ մի՛ կորեցէ թող մի
զարս:

Է.
Այս ֆրիլիս, մանրեա և բարձ գայդ
զիմակ
Որ զիմ պատկեր քաղչէ ի կայս ընդդի-
մակ
ՅՈղմպեայ յայրս, և ի փառաց ի մո-
ւաց,
Մի դիմը ըտուել տաս նըշաւակ ա-
պառնաց,
Արիկք տաղտուկ են ինձ, թող կամ ի
ստուերի:

Ը.
Երանութիւն մահուն հանդիսն է չիւրմի-
ր:

Թող զօս տերեւ հոսեալ հողմով զիւրերի,

